

Лазнева І. О.

*кандидат історичних наук,
доцент, доцент кафедри міжнародних економічних відносин
Запорізького національного технічного університету*

Седова Д. О.

*студентка
Запорізького національного технічного університету*

Lazneva I. O.

*Candidate of Historical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of International Economic Relations Department
Zaporizhzhia National Technical University*

Sedova D. O.

*Student of International Economic Relations Department
Zaporizhzhia National Technical University*

КОМПЛЕКСНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ СВІТОВОГО РИНКУ СТРАХУВАННЯ ЕКСПОРТНИХ КРЕДИТІВ ТА ІНВЕСТИЦІЙ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Анотація. У статті проаналізовано загальні показники розвитку світового ринку страхування експортних кредитів та інвестицій. Аналіз міжнародного досвіду дав змогу виділити дві традиції страхування експортних кредитів та розкрити їх сутність. Виявлено, що страхування політичних ризиків та торговельних кредитів залишається цінним інструментом державної підтримки експорту, особливо у сучасній ситуації. Новий бізнес розвивається практично у всіх сферах кредитного страхування, єдиним винятком стало страхування інвестицій. У статті окреслені майбутні можливі тенденції розвитку світового ринку страхування експортних кредитів на основі експертних очікувань членів Бернського союзу.

Ключові слова: страхування, підтримка експорту, страхування експортних кредитів, кредитне страхування, страхування інвестицій, Бернський союз, ЕКА.

Вступ та постановка проблеми. Міркуючи про необхідність стимулювання експорту різних галузей, важливо пам'ятати про те, що вигреш у світовій конкуренції підприємства можуть отримувати не тільки за рахунок високої якості продукції, що виробляється, а й за рахунок більш вигідних умов поставки, зокрема, надання тривалої відстрочки платежу і більш зручних умов оплати. При цьому якщо перша умова забезпечення конкурентних переваг (якість продукції) вимагає послідовних і масштабних інвестицій в НДДКР, удосконалення технологій, то друга умова (параметри контрактів) може бути забезпечена вже зараз. Механізми, що дають змогу експортерам-постачальникам запропонувати своїм клієнтам більш зручні та вигідні схеми оплати, широко використовуються в розвинених країнах. Як показав світовий досвід, одним із найдієвіших механізмів подібного роду є страхування кредитних ризиків експортера. Кредитне страхування дає змогу покрити не тільки комерційні, а й політичні ризики, що особливо важливо під час роботи з імпортерами із країн з нестабільною політичною ситуацією.

У більшості розвинених країн такий вид сприяння успішно застосовується з середини ХХ ст. В Україні фінансова підтримка експорту у формі страхування експортних кредитів знаходиться лише на початковій стадії свого становлення. Але в умовах необхідності інтеграції суб'єктів ЗЕД до європейського товариства така фінансова підтримка експортерів на державному і приватному рівнях стає особливо актуальною. З огляду на це актуальним вбачається аналіз сучасного стану розвитку світової галузі страхування експортних кредитів та інвестицій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останнім часом в Україні та Росії приділяється достатня увага питанням розвитку страхування. Однак проблеми страхування експортних кредитів вивчені недостатньо. Практично немає глобальних досліджень, присвячених

цій проблематиці, лише окремі питання, що стосуються сутності та методів страхування зовнішньоекономічної діяльності підприємств та різних видів підтримки, яка надається експортерам на рівні держави, розглядаються в роботах вітчизняних і зарубіжних авторів. Вагомий внесок у дослідження проблем, пов'язаних із розкриттям сутності та особливостей страхування зовнішньоекономічної діяльності підприємства, зробили науковці М.І. Дідківський, С.В. Волосович, А.П. Рум'янцев, А.Ю. Архипов, І.А. Кадирбаєв, А.М. Смулов, Є.М. Улітіна та інші. Більшою мірою ця проблематика відображена в оглядах ринків страхування експортних кредитів і методичних рекомендаціях, що випускаються міжнародними об'єднаннями страховиків експортних кредитів, зокрема Міжнародним союзом страховиків експортних кредитів та інвестицій.

Метою роботи є загальний аналіз показників сучасного стану світового ринку страхування експортних кредитів та інвестицій і виявлення можливих перспектив його розвитку на основі експертних очікувань.

Результати дослідження. Міжнародний досвід дає змогу виділити дві традиції страхування експортних кредитів: західноєвропейську і північноамериканську. Страхові механізми в Європі мають більш багату історію. Саме тут ведуть свою діяльність лідери світового кредитного страхування: французький Soface і німецький Euler-Hermes. Будучи приватними компаніями, діяльність зі страхування національного експорту вони здійснюють від імені держави і за державний рахунок. Предметом страхування в основному є великі контракти в стратегічно важливих із погляду експорту галузях економіки. У Північній Америці активно діють два експортно-імпортних агентства: американський EximBank і канадське EDC. Обидві структури належать урядам відповідних країн. При цьому Eximbank практично повністю фінансується за рахунок коштів державного бюджету, тоді як канадці працюють на

самоокупності. У Канаді держава лише дала початковий поштовх розвитку страхування у формі виділення коштів, спрямованих в акціонерний капітал агентства. Цікаво, що північноамериканський досвід страхування експортних кредитів заснований переважно на роботі з компаніями малого та середнього бізнесу – саме їх експортні контракти виступають основними об'єктами страхування.

Основна мета насправді у всіх ЕКА одна – підтримувати за допомогою страхових або кредитних інструментів національний експорт. Причому не просто підтримувати експорт, а підтримувати експорт, який важко розвивається. Це ті ситуації, коли часто потрібні спеціальні умови кредитування покупців (багаторічна відстрочка платежу), які виробники, приватні або державні, не можуть дозволити собі надавати покупцям без державного забезпечення у вигляді страхування.

Нагепер провідними страховиками експортних кредитів є компанії «великої трійки», до яких належать групи компаній Euler Hermes (34% світового ринку), Atradius (31%) і Soface (20%) [1; 2; 3]. Приватні страхові компанії, а саме компанії «великої трійки», надають схожий перелік послуг практично у всіх країнах, де мають свої представництва. Серед типових для таких компаній послуг можна виділити страхування експортних кредитів постачальника, надання гарантій та інкасування заборгованостей за торговельними операціями. Водночас кожна з компаній надає і специфічні послуги, розроблені з урахуванням потреб своїх клієнтів. Для Euler Hermes це оцінка торгових портфельів і страхування на випадок порушення зобов'язань, для Atradius – форфейтинг, консалтинг і електронні рішення, для Soface – факторинг, надання кредитної інформації, рейтингування та проведення програм навчання. Доля дрібних приватних страховиків в загальному обсязі ринку страхування експортних кредитів дуже незначна [4, с. 7–8].

Спираючись на аналітичні звіти Бернського союзу, можемо стверджувати, що можливості надання страхового захисту є переважаючим трендом у світовій торгівлі. Недивно, що попит на кредитне страхування трохи зменшився на ринках, де економічна діяльність дещо сповільнилася, але загальна світова економіка показує позитивний розвиток. Двостороння торгівля зростає швидше, ніж багатостороння торгівля, але той факт, що торговельна діяльність залишається надійною, цілком є привабливим для ринку кредитного страхування.

На страховому ринку відбулися зміни – насамперед це стосується ринків Китаю та Бразилії, що раніше забезпечували попит на кредитне страхування, але останнім часом зростання їхніх економік сповільнилося, що знайшло своє відображення у зміні активності страхового ринку цих країн. Однак це скорочення компенсується зростанням попиту на страхові проекти в таких країнах, як Колумбія, Перу й Аргентина, та постійним попитом в країнах Південно-Східної Азії. У деяких регіонах Африки, включаючи Кенію, Уганду, також спостерігається швидкий розвиток економіки.

Інфраструктурні проекти із залученням старих активів або будівництвом нових потрібні всьому світу і являють собою значний рушійний фактор попиту на кредитне страхування. Це є основною причиною прояву зростання короткострокових можливостей майже на кожному континенті, навіть на таких зрілих ринках, як Сполучені Штати Америки та Канада.

Аналіз ситуації у регіонах світу показує, що ризики, а також можливості для забезпечення страхування, є скрізь. Нестабільність і невизначеність присутні в кожному регіоні.

Африка. Різні країни на південь від Сахари переживають період деякого зростання економік та обсягів інвестицій, які не спостерігалися протягом тривалого часу. Але країни Південної Африки, що свого часу були взірцем економічного зростання та стабільності в регіоні на південь від Сахари, знаходяться у стані боротьби за виживання.

Азія. Політична напруженість залишається високою. Збільшуються внутрішній економічний тиск Китаю та територіальні суперечки з сусідами. Японське економічне майбутнє виглядає незрозумілим, як і перспективи розвитку відносин між двома її найбільшими торговельними партнерами, США та Росією. Військові амбіції Північної Кореї також продовжують створювати напруженість у регіоні.

Європа. Майбутнє Європейського Союзу виглядає затьмареним, з огляду на початок процесу виходу Великобританії зі складу ЄС. Французькі виборці минулого року запобігли подібним настроям, обравши президентом кандидата, що підтримує членство країни в ЄС. Для стимулювання зростання країнам Європи потрібні суттєві економічні реформи.

Латинська Америка. Бразилія все ще бореться з економічним спадом, хоча інші латиноамериканські країни вражають реформами для забезпечення стабільності та зростання.

Середній Схід. Громадянські конфлікти, міграція біженців та депресивні ціни на нафту зумовили істотні наслідки для економіки регіону. Незважаючи на широке поширення політичних ризиків та економічних труднощів, для страховиків, що готові подивитися більш глибоко у ситуаціях, коли інші беруть паузу, можливості продовжують існувати [5, с. 59].

Страхування політичних ризиків та торговельних кредитів залишається цінним інструментом, особливо у сучасній ситуації. Однак задля можливості забезпечити кредитне страхування та фінансовий захист проектів по всьому світу страховий ринок повинен продовжувати зосереджуватися на забезпеченні вартості. Це важливіше навіть за задоволення потреб покупців та надання продуктів, що відповідають їх вимогам. Наприклад, банки, що багато років є покупцями кредитного страхування, знаходяться під постійно зростаючим тиском. Фінансові установи, що беруть участь у фінансуванні великих і складних проектів, постійно відчують потребу в капіталі та шукають фінансової допомоги. Саме кредитне страхування та фінансовий захист проектів відіграють важливу роль у наданні такої допомоги.

Більша ємність та довші терміни від контрагентів разом із надійними балансовими звітами особливо корисні для банків сьогодні, навіть більше, ніж у минулому. Інфраструктурні проекти часто виконуються поетапно протягом певного періоду часу. Отже, такі проекти зазвичай потребують більшого захисту протягом тривалого періоду часу. У цих ситуаціях корисними є кредитні страховики, що можуть розширити захист до 20 років. Крім того, вони забезпечують фінансову допомогу та зменшують ризик для державних та фінансових установ, допомагаючи реалізовувати крупні проекти – будівництво нових залізничних колій, платних доріг, нафтогазових об'єктів, розширення портів та інше.

Останніми роками потенційні умови у кредитному страхуванні були порівняно легкими. Найбільша частота вимог спостерігається у короткостроковому страхуванні експортних кредитів, де терміни, як правило, становлять 12 місяців або менше. Останні три роки спостерігається помірне зростання обсягів виплат у короткостроковому страхуванні: 2,0 млрд. дол. у 2014 році, 2,58 млрд. дол. у 2015 році, 2,78 млрд. дол. у 2016 році [5, с. 17].

2016 рік був ознаменований певною кількістю політичних та економічних подій. Низькі ціни на сировину, політичні зрушення (Brexit, вибори в США, імпічмент у Бразилії) та коливання валют як у розвинених країнах, так і в країнах, що розвиваються, вплинули на стан світової торгівлі. Глобальна торгівля показала найнижчі темпи зростання за останнє десятиліття (всього 1,3%), що значно нижче, ніж середній показник 4,7%, починаючи з 1980 року обсяг торгівлі товарами становив всього 15,2 млрд. дол [5, с. 29].

Однак навіть у такому складному середовищі після загального зниження 2015 року члени Бернського союзу активізували свою діяльність у 2016 році, підтримавши торгівлю та інвестиції в обсязі 19,1 млрд. дол., що на 3% більше, ніж у 2015 році [5, с. 29].

Це поліпшення відбулося в основному завдяки активізації діяльності членів Комітетів зі страхування короткострокових експортних кредитів та інвестицій, а також короткострокового та середньострокового страхування торгових кредитів, наданих Празьким клубом для двосторонньої торгівлі між країнами та проектами в країнах, що розвиваються. Показники середньо- та довгострокового страхування членів Празького клубу, з іншого боку, припинили своє зростання, оскільки продовжили тенденцію до зниження, встановлену попередніми роками.

Сукупні показники нових проектів, що охоплюють дані щодо діяльності членів Бернського союзу в рамках кожного звітного комітету протягом 2016 року виглядають наступним чином:

- вартість транскордонної торгівлі, що підтримується короткостроковим страхуванням торгових кредитів, склала 1634 млрд. дол.

- звітна вартість нових середньострокових та довгострокових зобов'язань становила 134 млрд. дол.

- обсяги нових застрахованих інвестицій склали 113 млрд. дол [5, с. 30].

Члени Бернського союзу спільно сплатили претензій у розмірі 6,5 мільярдів доларів США у 2016 році – ця історично висока цифра є показником зростання на 4% у порівнянні з 2015 роком.

У 2017 році спостерігалось позитивне зростання обсягів торгівлі та ВВП, що перевищило очікування після складного 2016 року. Фондові ринки в даний час процвітають, а ціни на нафту повертаються до комфортної відмітки в 50 доларів за барель та вище. Це позитивна новина для експортних кредитних страховиків, і члени Бернського союзу зазначають, що новий бізнес розвивається практично у всіх сферах. Єдиним винятком було страхування інвестицій, що ознаменувало вперше за п'ять років падіння обсягів страхового покриття. На відміну від інших переважно позитивних показників, потоки ПІІ в 2017 році скоротились приблизно на 16%. Це було в основному результатом значного зменшення обсягів потоків ПІІ до розвинених ринків (-27%). Найбільше падіння обсягів ПІІ було зафіксовано в країнах Європи (27%) та Північній Америці (33%), головним чином за рахунок повернення до попередніх показників притоку ПІІ до Великобританії та США після зростання показників у 2016 році. Це падіння було пом'якшено деяким зростанням обсягів притоку ПІІ (на 11%) до інших розвинених країн, переважно до Австралії. Більшість країн, що розвиваються, зберегли рівні показників ПІІ аналогічні до показників 2016 року, продемонструвавши зростання лише на 2%, за рахунок збільшення притоку ПІІ до країн Азії та Латинської Америки [6, с. 1]. Це може вказувати на залишкову довгострокову невизначеність інвесторів, що обумовлена, головним чином, занепокоєнням полі-

тичними ризиками та проблемами, здатними зруйнувати існуючу позитивну ситуацію, не торкаючись суто економічних умов. В огляді Бернського Союзу 2016 року експерти відзначили результати президентських виборів в США, голосування Brexit та суперечливі вибори в ряді європейських країн як потенційно руйнівні політичні зрушення, та незважаючи на те, що деяких негативних результатів поки що вдалося уникнути, певний зсув до політики протекціонізму залишається.

Показники діяльності членів Бернського союзу у 2017 році, становили 2330 млрд. дол., розподілених по наступних напрямках бізнесу:

- короткострокові експортні кредити становили 2088 млрд. дол.

- середньо- та довгострокові експортні кредити – 179 млрд. дол.

- страхування інвестицій – 64 млрд. дол [7, с. 4].

В даний час частка світової торгівлі, що приходить на країни-члени Бернського союзу становить понад 14%, а світова торгівля товарами у 2017 році зросла приблизно на 3,6% до 16,6 трлн. дол [7, с. 4].

Що стосується прогнозів щодо короткострокового страхування торгових кредитів, то переважна більшість світових страховиків передбачають збільшення страхових зобов'язань, а решта очікує, що обсяги бізнесу залишаться приблизно на рівні 2017 року. Це пов'язано з відносно позитивними глобальними економічними прогнозами та відповідним збільшенням довіри до бізнесу, в поєднанні з привабливим фінансовим середовищем для збільшення обсягів експорту. У той же час майже половина членів Бернського Союзу очікують принаймні невелике збільшення обсягів страхових претензій протягом 2018 року, визнаючи наявність постійної середньої підвищеної ризику. Очікуване збільшення вимог є значним через високу базову планку, встановлену протягом декількох років, коли спостерігалися підвищені рівні показників. Проте, хоча кількість і обсяги претензій, ймовірно, зростатимуть через збільшення кількості проектів, очікувані показники втрат не будуть суттєво змінюватися. Загалом, існує розрив між розвиненими ринками (Європа, Північна Америка, Австралія), які в даний час розглядаються як досить м'які, і ринками, що розвиваються (Азія, БСПА, Африка на південь від Сахари та Латинська Америка), які вважаються нейтральними або важкими. Протягом 2018 року члени Бернського Союзу очікують на пом'якшення потенціалу в Латинській Америці. Для всіх інших регіонів очікується збереження поточного статусу-кво. Страховики особливо очікують зростання нових страхових зобов'язань в Азії, Європі, Північній Америці та БСПА. Найпопулярніші регіони, де очікуються страхові відшкодування (БСПА, Європа, Азія) дещо відображають ситуацію, що стосується нових страхових зобов'язань.

Для середньо- та довгострокового кредитування експерти передбачають збільшення обсягів страхового покриття протягом 2018 року, як за рахунок нових запитів, так і пропозицій, що підлягають реалізації [7, с. 9]. Зростання цін на нафту є рушійним фактором очікування збільшення обсягів інвестицій у великі інфраструктурні проекти, разом з відповідним зростанням обсягів експорту засобів виробництва. Поряд з інфраструктурою та транспортом виробництво та передача енергії розглядаються як такі, що представляють найкращі можливості, тоді як металургійна та видобувна галузі розглядаються в даний час як менш привабливі. БСПА, Африка на південь від Сахари та Азія виділяються як регіони, які, найімовірніше, будуть сприяти зростанню нових проектів. Нещодавні компенсації та реструктуризація, можливо, допо-

могли забезпечити певну відносну стабільність стосовно претензій у середньо- та довгостроковому кредитуванні, що, ймовірно, збережеться на 2018 рік. Однак, незважаючи на недавнє відновлення, країни, що виробляють сировину, залишаються вразливими до коригування цін на нафту, і тут існує певний потенціал збільшення дефолтів. Загалом, економічне середовище має тенденцію до зростання, але цей факт не враховує геополітичну ситуацію у світі, що на сьогодні більш непередбачувана, ніж будь-коли. Державні та приватні страховики експортного кредитування продовжують адаптуватися до існуючих обставин, і як наслідок можна очікувати збільшення інновацій через технології, політику та кращий розподіл ризиків.

Висновки. В усіх варіантах організації страхування експортних кредитів держава бере активну участь у регулюванні діяльності експортних кредитних агентств. Потенціал приватно-державного партнерства в страхуванні експортних кредитів проявляється, на нашу думку, у співпраці з комерційними страховими організаціями в рамках поділу ризиків за експортними проектами (комерційні та політичні ризики можуть бути в різних пропорціях поділені між урядом та комерційними страховими організаціями), або в рамках подальшої передачі ризиків у перестраховання. Найбільший ефект

від застосування механізмів страхування експортних кредитів може бути досягнутий у галузях, що виробляють технологічну продукцію, відчувають конкурентне навантаження з боку інших міжнародних експортерів, і мають ринки збуту, що характеризуються високими політичними ризиками. Страхування політичних ризиків та торговельних кредитів залишається цінним інструментом державної підтримки експорту, особливо у сучасній ситуації. Інфраструктурні проекти з залученням старих активів та будівництвом нових, потрібні всьому світу і представляють собою значний рушійний фактор попиту на кредитне страхування. Це є основною причиною прояву зростання обсягів короткострокового кредитного страхування майже на кожному континенті. Що стосується майбутніх тенденцій розвитку світового ринку страхування експортних кредитів, то прогнозується продовження зміни політики в рамках офіційної експортної кредитної підтримки у напрямку ширших мандатів, напівзв'язної підтримки та заміни національного змісту національними інтересами. Крім того, це може призвести до розширення можливостей для співробітництва (чи навіть конкуренції) між ЕКА та збільшення рівнів розподілу ризиків між ЕКА та приватним страховим ринком.

Список використаних джерел:

1. Euler Hermes. Key figures. URL: <http://www.eulerhermes.com/group/who-we-are/Pages/key-figures.aspx> (дата звернення 05.07.2018)
2. Atradius. Key Facts and Figures. URL: <https://group.atradius.com/about-us/key-facts-and-figures.html> (дата звернення 05.07.2018)
3. Coface Financial Summary. Full-year Results 2017. URL: <http://www.coface.com/Group/Financial-summary> (дата звернення 05.07.2018)
4. Улитина Е.М. Страхование экспортных кредитов как финансовая поддержка экспорта: автореф. дис. ... канд. эк. наук: 08.00.10. Санкт-Петербург, 2007. 32 с.
5. Berne Union Yearbook. Zurich, 2017. URL: <https://www.berneunion.org/Publications> (дата звернення 10.07.2018)
6. UNCTAD Global Investment Trends Monitor. 2018. № 28. URL: http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/diaeia2018d1_en.pdf
7. BU Spring Meeting Newsletter. Zurich, 2018. March. URL: <https://www.berneunion.org/Newsletter> (дата звернення 20.07.2018)

КОМПЛЕКСНЫЕ АСПЕКТЫ РАЗВИТИЯ МИРОВОГО РЫНКА СТРАХОВАНИЯ ЭКСПОРТНЫХ КРЕДИТОВ И ИНВЕСТИЦИЙ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ

Аннотация. В статье проанализированы общие показатели развития мирового рынка страхования экспортных кредитов и инвестиций. Анализ международного опыта позволил выделить две традиции страхования экспортных кредитов и раскрыть их сущность. Выявлено, что страхование политических рисков и торговых кредитов остается ценным инструментом государственной поддержки экспорта, особенно в современной ситуации. Новый бизнес развивается практически во всех сферах кредитного страхования, единственным исключением стало страхование инвестиций. В статье обозначены будущие возможные тенденции развития мирового рынка страхования экспортных кредитов на основе экспертных ожиданий членов Бернского союза.

Ключевые слова: страхование, поддержка экспорта, страхование экспортных кредитов, кредитное страхование, страхование инвестиций, Бернский союз, ЕКА.

COMPLEX ASPECTS OF PROGRESS OF EXPORT CREDITS' AND INVESTMENTS' INSURANCE WORLD MARKET IN MODERN CONDITIONS

Summary. The article analyzes the general indicators of the progress of export credits' and investments' insurance world market. The analysis of international experience has allowed to distinguish two traditions of export credits' insurance and to reveal their essence. It has been pointed that the insurance of political risks and trade credits remains a valuable tool for state export support, especially in the current situation. The new business is developing in almost all areas of credit insurance. A notable exception has been in investment insurance. The article outlines the possible future trends of the progress of export credits' insurance world market based on the Berne Union members' expert expectations.

Key words: insurance, export support, export credits' insurance, credit insurance, investments' insurance, Berne Union, EKA.